

УДК 378:37.046.16:504.062

С. Г. ЗАХАРОВА

кандидат наук з державного управління, доцент
Класичний приватний університет

ГЕНЕЗА ІДЕЇ ФОРМУВАННЯ У БАКАЛАВРІВ З ДИЗАЙНУ ГОТОВНОСТІ ДО ЕКОЛОГІЗАЦІЇ МАЙБУТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

У статті визначено зміст екологізації професійної освіти майбутніх дизайнерів у вищій школі; розкрито дефініцію понять “екологічна культура” й “екологізація”; відстежено генезу ідеї формування у бакалаврів з дизайну готовності до екологізації під час професійної підготовки; висвітлено наукові підходи до проблеми екологізації фахової освіти студентів-дизайнерів; окреслено шляхи оптимізації процесу розвитку екологічної свідомості майбутніх дизайнерів.

Ключові слова: екологізація, екологічна культура, екологічна освіта, екологічна свідомість, майбутні дизайнери, професійна підготовка, розвиток, формування.

В умовах загострення екологічної кризи й реальної загрози порушення рівноваги в навколишньому природному середовищі (внаслідок стрімкого зростання технологічної діяльності людини) одним із найважливіших гуманістичних пріоритетів людської цивілізації третього тисячоліття виступає взаємозв'язок людини з довкіллям.

Екологічна ситуація в сучасному світі загалом й Україні зокрема вимагає активізації пошуку нових шляхів і підходів до професійної підготовки майбутніх дизайнерів, чия подальша фахова діяльність безпосередньо пов'язана з проблемою екологічної безпеки людини.

Запорукою безпечного й здорового майбутнього людства є постійний розвиток, зорієнтований на ефективне розв'язання проблем збереження навколишнього середовища для майбутніх поколінь. Цей розвиток має екологічне підґрунтя, що полягає в розумінні законів природи й основних вимог, які визначаються ними, й у формуванні екологічної свідомості майбутніх фахівців, професійна діяльність яких буде пов'язана з використанням не лише природних, а й штучно виготовлених за новітніми виробничими технологіями.

Виклики часу, надзвичайні ситуації техногенного характеру й постійні зміни в природі вимагають не лише професійно компетентних, креативних, конкурентоспроможних, а й екологічно свідомих дизайнерів, які, створюючи комфортні та гарні речі, водночас піклуватимуться і про екологічну безпеку потенційних споживачів їхнього творчого продукту. Для цього фахівці з дизайну повинні володіти інноваційним мисленням, високою професійною культурою, одним із важливих компонентів якої є культура екологічна.

У системі професійної підготовки майбутніх дизайнерів сьогодні спостерігаються певні суперечності між станом підготовки фахівців з дизайну та суспільною потребою в посиленні екологічної безпеки всіх сфер життєдіяльності суспільства, що детермінує потребу в теоретичній та

практичній підготовці студентів-дизайнерів до екологізації майбутньої професійної діяльності в умовах технологізації багатьох видів діяльності. Це посилює актуальність теми наукової розвідки, метою якої є визначення змісту екологізації професійної освіти майбутніх дизайнерів у вищій школі; розкриття дефініцій понять “екологічна культура” й “екологізація”; відстеження генези ідеї формування у бакалаврів з дизайну готовності до екологізації під час професійної підготовки; висвітлення наукових підходів до проблеми екологізації фахової освіти студентів-дизайнерів.

Головною метою розвитку освіти України (на чому наголошено в Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті) є створення умов для особистісного розвитку й творчої самореалізації кожного громадянина України, формування покоління, здатного навчатися протягом життя, створювати й розвивати цінності громадянського суспільства: сприяти консолідації української нації, інтеграції України в європейський і світовий простір як конкурентоспроможної та процвітаючої держави [10, с. 232].

Ідея формування у бакалаврів з дизайну готовності до екологізації майбутньої професійної діяльності ґрунтується на концепції розвитку культури й навколишнього середовища (Ю. Бромлей, М. Злобін, М. Каган, А. Кармін, В. Крисаченко, Е. Маркарян та ін.), філософських підходах до проблеми екологічної освіти особистості (А. Горелов, М. Кисельов, В. Крисаченко, М. Моїсеєв та ін.), методологічних основах екологічної освіти і виховання у вищій школі (Н. Єфіменко, Н. Лисенко, А. Миронов, Г. Тарасенко, Л. Фенчак та ін.). Окремі аспекти системи формування складових екологічної культури, свідомості, світогляду знайшли відображення у працях Н. Грейди, Л. Курняк, Г. Науменко та ін.; питання взаємозв'язку професійної і екологічної культури розроблено в дослідженнях В. Сластьоніна, Г. Новикової, М. Паніна та ін.; проблему підвищення екологічної культури молоді висвітлювали Н. Єфіменко, Л. Курняк, С. Куруленко, Г. Науменко, К. Ніконорова, Ю. Ожогов, Н. Пахомова та ін.; сутність педагогічних умов формування екологічної культури розкрили Н. Кот, Н. Олійник, Г. Пономарьова та ін.

Виховання громадян з високим рівнем екологічних знань, екологічної свідомості й культури на основі нових критеріїв оцінювання взаємовідносин людського суспільства й природи повинно стати одним із головних важелів у вирішенні надзвичайно гострих екологічних і соціально-економічних проблем сучасної України [6].

Екологізація є новим явищем у професійній підготовці майбутніх дизайнерів, але надзвичайно своєчасним з огляду на загострення екологічної кризи й інтенсивне наростання загрози життю всього людства. Відтак актуалізується потреба обґрунтування сутності екологізації, виокремлення основних її компонентів.

У науковому світі наразі широко розповсюджені поняття, що є дотичними до терміна “екологізація”: “екологізація виробництва”, “екологіза-

ція діяльності”, “екологізація мислення”, “екологізація освіти”, “екологізація світогляду”, “екологізація свідомості” тощо.

Загалом під екологізацією розуміють поширення екологічних принципів та підходів на виробничі процеси, всі сфери суспільної діяльності, на природничі й гуманітарні науки та соціальні явища; процеси, пов’язані з оптимізацією та гармонізацією відносин між суспільством і природою, та змінами, що виникають у духовній і матеріальній сферах життя в умовах екологічної кризи, яка наразі має загрозливу тенденцію до глобалізації.

Екологізація, на думку І. Блехцина, – це принцип екологізму, який полягає в усвідомленні тісного взаємозв’язку різних форм і проявів сучасного життя з навколишньою природою [1].

Учений Н. Реймерс називає екологізацію проникненням екологічних ідей у всі сфери суспільного життя, шляхом суспільного розвитку, що визначається глобальними екологічними обмеженнями. Під поняттям “загальна екологізація” автор вбачає різнобічний, більш системний, ніж раніше, підхід до об’єктивного світу й більше усвідомлення ролі природи в житті людини, розглядаючи при цьому екологізацію як можливість збереження й розвитку послідовного ланцюжка поколінь людей у межах закону єдності “організм-середовище” [11].

Як спосіб розгляду людини в нерозривному зв’язку з навколишнім середовищем розуміє екологізацію В. Максаковський, зауважуючи, що екологізація характерна для всього міждисциплінарного комплексу наук, який вивчає взаємодію людини й природи, виробництва й навколишнього середовища або екорозвиток [9].

Екологізацію як процес формування нового світорозуміння й новий підхід до діяльності, що ґрунтується на формуванні екологічних і ноосферо-гуманітарних цінностей, розглядає М. Жукова [5].

Дослідник І. Герасимов [3] визначає цільові компоненти екологізації: збереження й покращення якості природного середовища, збереження генфонду флори й фауни, використання безвідходних технологій у виробництві, охорону й раціональне використання природних ресурсів.

Аналіз науково-методичної літератури та власні дослідження дають змогу виокремити основні компоненти екологізації майбутніх дизайнерів:

- забезпечення студентів екологічними знаннями, уміннями й навичками в процесі навчання;
- формування екологічного світогляду за допомогою різноманітних форм і методів навчання й виховання студентів-дизайнерів;
- забезпечення майбутніх фахівців з дизайну достовірною й необхідною для професійної діяльності екологічною інформацією;
- застосування в навчально-виховному процесі новітніх педагогічних технологій у контексті екологічної освіти й екологічної культури;
- інтеграція екологічних знань у всі навчальні дисципліни;
- проникнення екологічних компонентів у виховний процес майбутніх дизайнерів у процесі їхнього навчання.

Процес підготовки майбутніх дизайнерів до екологізації професійної діяльності в майбутньому вимагає сьогодні екологізації освіти цих фахівців. Низка дослідників вважає, що екологізація освіти не є механічним доповненням до загальної освіти, а постає органічною складовою системи освіти загалом.

У своїх поглядах на екологізацію освіти С. Глазачев характеризує цей процес як становлення системи, що координує діяльність суспільства щодо самоорганізації й подолання деструктивних наслідків системної соціально-екологічної кризи [4].

Екологізацію професійної освіти майбутніх дизайнерів, яка передбачає вирішення завдань екологічного виховання, розглядаємо як важливу сучасну тенденцію в освітніх системах. Концептуальні положення екологізації освіти у світі й в Україні необхідно визначати з урахуванням особливостей глобальної екологічної ситуації біосфери та змісту національних програм гармонійного екологічно збалансованого розвитку.

Загалом проблема екологізації професійної освіти вирішується на державному рівні: так, 27 листопада 2015 р. колегія Міністерства освіти і науки України розглянула питання “Про екологізацію вищої освіти України з метою підготовки фахівців для сталого розвитку”. Зокрема, професор Ю. Туниця у виступі акцентував на таких аспектах вищезазначеної проблеми:

- екологізація освіти (Greening of Education) – це процес насичення освітніх програм підготовки фахівців усіх спеціальностей екологічними вимогами;
- розумінням причинно-наслідкових взаємозв’язків між діяльністю людини та її екологічними наслідками;
- людство розуміє необхідність подальшого пошуку шляхів досягнення сталого розвитку; ключову роль у цьому відіграють навчальні заклади, які шляхом екологізації освіти повинні виховати нову людину;
- екологічна компетентність – одна з ключових компетентностей фахівця;
- головні принципи діяльності екологічно компетентного фахівця (врахування екологічних бумеранг-ефектів матеріального виробництва; пріоритетність превентивних заходів у природоохоронній сфері; розуміння сутності еколого-економічного ефекту; інтегрування вимог сталого розвитку в управління та сучасні моделі виробництва і споживання);
- формування суспільства сталого розвитку можливе тільки через його глибоку трансформацію насамперед шляхом становлення освіти для сталого розвитку;
- актуальність здобуття екологічної компетентності всіма ланками керівних кадрів нашої країни.

Розрізняють екологічну освіту та екологізацію системи освіти; вони хоч і взаємопов’язані, але характеризують певною мірою різні явища.

Екологічна освіта – це безпосередньо засвоєння екологічних знань різного характеру та рівня. Екологізація системи освіти – це характеристи-

ка тенденцій проникнення екологічних ідей, понять, принципів, підходів у інші дисципліни, а також підготовка екологічно грамотних спеціалістів різного профілю.

У своїх поглядах на процес екологізації освіти Н. Мамедов передбачає залучення екологічних аспектів в усі освітні предмети, екологізацію процесу навчання й екологізацію стосунків “викладач – студент”. Саме в наші дні необхідна екологізація загалом усієї системи освіти й виховання. Фінальною метою цієї трансформації є проникнення сучасних екологічних ідей і цінностей в усі сфери суспільства, його екологізація. Бо тільки так, через екологізацію всього суспільного життя, можна врятувати людство від екологічної катастрофи [8].

Екологізація освіти повинна бути органічною складовою системи освіти загалом. У цьому випадку, екологічна освіта виступає як підсистема загальної системи неперервної освіти. Як результатом, неперервна екологічна освіта має бути цілісним системним об’єктом, з багаторівневою ієрархічною структурою; цілями та завданнями навчання, виховання і розвитку; засобами і організаційними формами навчально-виховного процесу; змістом загальної та змістом професійної освіти. Організація системи екологізації освіти в Україні потребує корінних змін. Проблеми екології не стали важливим елементом державної стратегії і політики. Екоосвіта не стала невід’ємною складовою загальної системи освіти і виховання. Екокультура населення знаходиться на низькому рівні. Процес екологізації треба з’єднати з гуманітаризацією [12].

Особливе значення, на наш погляд, має процес формування екологічної культури в майбутніх дизайнерів у період навчання в сучасній вищій школі, одним із головних завдань якої є пошук найбільш ефективних шляхів і способів підготовки висококваліфікованих, екологічно компетентних фахівців. До якої б діяльності не готувався фахівець, він повинен відзначатися екологічною етикою й екологічною культурою. І якщо передача знань, умінь, навичок – завдання фахівців, то формування ставлення до природи, мети й мотивів взаємодії з нею, готовності вибрати екологічно доцільні стратегії діяльності – завдання педагогів вищої школи. Нове бачення світу, розуміння особистої відповідальності за його долю в умовах зростання нестійкості та мінливості навколишнього середовища приводить до необхідності орієнтації сучасної освіти на неперервний розвиток творчої особистості, що володіє екологічними знаннями та навичками, здатної виносити екологічно врівноважені рішення з екологічно виправданими діями.

З цієї точки зору, екологічну освіту майбутніх дизайнерів можна вважати спрямованою на інтереси особистості, якщо через неї можна вирішити надзвичайно важливі завдання: гармонізувати відносини людини з природою; стимулювати інтелектуальний розвиток людини та збагачення її мислення шляхом сучасних методів пізнання; соціалізувати людину через занурення її в існуюче культурне, техногенне та інформаційне середовище; створити умови для неперервної самоосвіти і досягнення нею нового рівня наукових знань.

Сучасна професійна підготовка фахівця з дизайну, зокрема екологічна, не вичерпується тільки знаннями про природу, її закони, техніку, але й передбачає опанування способами діяльності, уміннями їх здійснювати. Цьому сприяє діяльнісно-професійний компонент екологічної культури, який виявляється в оволодінні екологічними вміннями й навичками як способами екологічної діяльності. Вони формуються в процесі виконання лабораторно-практичних робіт, семінарських занять, проведення різноманітних дослідів, а також у написанні рефератів, курсових і дипломних робіт, проходженні переддипломної практики.

Таким чином, на підставі аналізу наукових досліджень ми розглядаємо екологізацію професійної підготовки майбутніх дизайнерів як новий підхід до виховання й освіти, у процесі якого відбувається наповнення екологічною складовою змісту виховання в процесі навчання й інтеграція екологічних компонентів у всі навчальні дисципліни. Цей підхід ми розцінюємо як необхідну умову для оптимізації й гармонізації взаємин суспільства й природи, формування екологічної культури, екологічного світогляду в усіх верств населення, а у дизайнерів – особливо.

Найхарактернішими тенденціями розвитку теорії й практики екологізації освіти майбутніх дизайнерів на сучасному етапі є такі:

1) підвищення ролі екологічної освіти у розв'язанні сучасних екологічних проблем, а також у цілісному процесі формування особистості нового тисячоліття;

2) посилення ролі міжнародної співпраці в сфері екологічної освіти і виховання;

3) забезпечення єдності навчання, виховної роботи, суспільно-корисної діяльності молоді щодо збереження навколишнього середовища;

4) введення у зміст професійної підготовки курсів екологічного спрямування;

5) посилення ціннісних аспектів змісту екологічної освіти;

6) екологізація навчального змісту дисциплін;

7) використання в процесі екологічної освіти елементів системного підходу, методів моделювання й історизму;

8) диференціація й індивідуалізація еколого-виховних впливів на особистість;

9) впровадження в практику нових форм екологічної освіти студентів (міждисциплінарні заняття, рольові й сюжетні ігри, прийоми імітації й ігрового моделювання, студентські конференції, експедиції з дослідження рідного краю, рольові практикуми та семінари).

Екологічні проблеми, можна вирішити з допомогою екологічно компетентних фахівців усіх сфер людської діяльності, у тому числі й дизайнерів.

Студенти-дизайнери у процесі майбутньої професійної діяльності повинні вирішувати фахові завдання та проблеми в умовах екологічних негараздів, що посилює необхідність формування у випускників дизайнерських спеціальностей уміння встановлювати оптимальні взаємини з приро-

дою з позицій підтримки й екологічної безпеки. З цього випливає потреба в розробленні заходів, спрямованих на підготовку майбутніх дизайнерів готовності до екологізації професійної діяльності, що дасть змогу сформува-ти не лише творчу, а й екологічно компетентну особистість, здатну до переоцінювання ціннісного ставлення до природи й до матеріальних і культурних потреб людини, задоволення яких пов'язано з використанням природного й екологічно безпечного штучного матеріалів.

Одним з головних факторів підвищення ефективності екологічної освіти майбутніх дизайнерів є активне впровадження нових форм і методів навчання: загальної комп'ютеризації навчального процесу, введення комп'ютерних, імітаційних та рольових ігор, різних видів моделювання екологічних процесів чи ситуацій, проведення екскурсій на екологічні об'єкти, практичних, лабораторних робіт, активний розвиток неформальної екологічної освіти із залученням провідних учених-екологів, митців, літераторів, створення сучасних творчо-екологічних лабораторій тощо.

Отже, наразі посилюється необхідність визначення індивідуальних аксіологічних цінностей студентів-дизайнерів у спеціально створеному педагогічно комфортному, екологічно орієнтованому освітньому середовищі. Орієнтація професійної підготовки фахівців із дизайну на розвиток екологічної свідомості студентів, на формування в них чітких уявлень про механізм екологізації майбутньої професійної діяльності зумовлює потребу в моделюванні навчальних ситуацій взаємодії з природним матеріалом для дизайнерського продукту, які передбачають можливий вплив екологічно небезпечних чинників, та проєкції на творчу перетворювальну діяльність з використанням екологічних знань і з урахуванням екологічної моралі й етичного ставлення майбутніх дизайнерів до природи.

Сьогодні, з огляду на загострення екологічної кризи, особливо актуалізується необхідність розробки науково-теоретичної бази формування в майбутніх дизайнерів готовності до екологізації майбутньої професійної діяльності відповідно до пріоритетів здоров'язбережних технологій.

Список використаної літератури

1. Блехцин И. Я. Эколого-экономические аспекты предплановых исследований / под ред. О. П. Литовки / И. П. Блехцин. – Ленинград : Наука. Ленингр. отд-ние, 1984. – 112 с.
2. Білявський Г. О. Сучасні проблеми ноосферного мислення / Г. О. Білявський, М. М. Падун // Наук. зап. КІТЕП. – Київ, 2001. – С. 67–73.
3. Герасимов И. П. Экологические проблемы в прошлом и будущей географии мира / И. П. Герасимов. – Москва : Наука, 1985. – 247 с.
4. Глазачев С. Н. Экологическая культура и образование: очерки социальной экологии : учеб. пособ. для учащихся лицеев, гимназий, колледжей, студентов пед. училищ, ин-тов и ун-тов / С. Н. Глазачев, Е. А. Когай. – Москва : Горизонт, 1999. – 143 с.
5. Жукова М. Б. Экологизация университетского образования [Электронный ресурс] / М. Б. Жукова. – Режим доступа: http://charko.narod.ru/tekst/sb_2002/34-2икоуа.
6. Концепція екологічної освіти України // Директор школи. – 2002. – № 16. – С. 20–29.
7. Любіцева О. О. Екологічні проблеми рекреаційного природокористування / О. О. Любіцева // Вісн. Київ. нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка. Сер. Географія. – 2000. – Вип. 46. – С. 27–35.

8. Мамедов Н. М. Экология / Н. М. Мамедов, И. Т. Суравегина. – Москва : Знание, 1997. – 64 с.
9. Максаковский В. П. Географическая культура / В. П. Максаковский. – Москва : Владос, 1998. – 416 с.
10. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті / Вища освіта в Україні : норматив.-прав. регулювання / за заг. ред. А. П. Зайця, В. С. Журавського. – Київ : Форум, 2003.
11. Реймерс Н. Ф. Экология: теория, законы, правила, принципы и гипотезы / Н. Ф. Реймерс. – Москва : Журнал “Россия молодая”, 1994. – С. 224–226.
12. Урсул А. Д. Перспективы экоразвития / А. Д. Урсул // Философские науки. – 1991. – № 11. – С. 183–190.

Стаття надійшла до редакції 15.02.2016.

Захарова С. Г. Генезис идеи формирования у бакалавров дизайна готовности к экологизации будущей деятельности в процессе профессиональной подготовки

В статье определено содержание экологизации профессионального образования будущих дизайнеров в высшей школе; раскрыта дефиниция понятий “экологическая культура” и “экологизация”; отслежен генезис идеи формирования у бакалавров дизайна готовности к экологизации профессиональной подготовки; освещены научные подходы к проблеме экологизации профессионального образования студентов-дизайнеров; намечены пути оптимизации процесса развития экологического сознания будущих дизайнеров.

Ключевые слова: экологизация, экологическая культура, экологическое образование, экологическое сознание, будущие дизайнеры, профессиональная подготовка, развитие, формирование.

Zakharova S. The Genesis Of The Idea Of Formation Bachelors Of Design Readiness For Greener Future Activities In The Process Of Professional Training

The article defines the content of the greening of professional education of future designers in higher education, reveals the definition of “environmental culture” and “greening”; traced the Genesis of the idea of formation bachelors of design readiness for greening vocational training; lit scientific approaches to the problem of ecologization of professional education of design students; the ways of optimization of process of development of ecological consciousness of future designers.

One of the best ways of further existence of mankind is a persistent development, aimed at balanced socio-economic tasks and problems of preservation of the natural environment to ensure the needs of future generations. At the heart of this development lies the environmental imperative – the need to follow the laws of nature, to understand the requirements and limitations as are determined by these laws that, in turn, provides for the upbringing of a new type of ecological consciousness and ecological culture of the individual. Of particular value, in our opinion, has the process of formation of ecological culture among the future designers in the period of study in contemporary higher education, one of the main tasks of which is to find the most effective ways and means of training highly environmentally qualified specialists.

Modern professional training of specialists on design, including ecological, is not limited to only knowledge about nature, its laws and technique, but also teaches the ways and methods, skills to implement them. Orientation training design specialists on the development of ecological consciousness of students, to develop a clear understanding of the mechanisms underlying the greening of the future professional activity requires the modeling of learning situations, interaction with the natural design of the product, which suggest the possible influence of ecologically dangerous factors, and projections on creative transforming activity using ecological knowledge and taking into account ecological morality and ethical attitudes of future designers to the nature.

Key words: ecologization, ecological culture, ecological education, ecological consciousness, future designers, training, development, formation.